

Svintsov O.M., Bashnyanyn G.I., Panchyshyn T.V. Knowledge as an important economic resource of postindustrial society and a factor of economic security of the state

The economic essence of the category «knowledge» is revealed and its role in postindustrial society is analyzed in the context of economic security. The process of transforming information into knowledge within the educational complex is considered. The influence of human capital on the formation and development of knowledge economy is explored. The evolution of education as a social institution is traced, allowing us to determine the priority directions of its development.

Key words: knowledge, postindustrial society, information, economic security, human capital, knowledge economy.

Стаття надійшла 9 листопада 2012 р.

УДК 343.13

Л.М. Томаневич

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: СИСТЕМНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналізуються основні загрози економічній безпеці держави, досліджуються тенденції, закономірності, фактори і умови функціонування сталого розвитку регіональних систем.

Ключові слова: економічна система, економічна безпека, національна економіка, інтеграція, глобалізація, фінансові ресурси, спекулятивний капітал, стабільність, стійкість.

Постановка проблеми. Забезпечення безпеки держави, суспільства, особи, набуває особливого значення для будь-якої людської спільноти у зв'язку з необхідністю попередження та ліквідацією загроз і небезпек, які здатні позбавити людей матеріальних і духовних цінностей, призвести до різкого падіння рівня життя, розшарування і люмпенізації суспільства, загострюють тим самим соціальні протиріччя та конфлікти. Як наслідок, після світової фінансово-економічної кризи проблема безпеки набула особливої актуальності та нового виміру для більшості країн світу й зокрема посттоталітарних держав, у тому числі й для України. Отже, питання безпеки є глобальними і вимагають наукового опрацювання, раціональних підходів та адекватного розуміння сутності економічної безпеки як важливої складової системи національної безпеки.

Стан дослідження. Проблеми економічної безпеки держави досліджували такі вітчизняні зарубіжні вчені, як Г.Я. Аніловська,

О.І. Барановський, О.Ф. Белов, О.Г. Білорус, І.Ф. Бінько, І.О. Бланк, З.М. Борисенко, З.С. Варналій, Т.Г. Васильців, О.С. Власюк, В.М. Геєць, Я.А. Гончарук, В.П. Горбулін, І.М. Грищенко, В.І. Грушко, М.П. Денисенко, А.О. Єпіфанов, М.М. Єрмошенко, С.А. Єрохін, Я.А. Жаліло, В.С. Загорський, В.В. Засанський, О.І. Захаров, О.А. Кириченко, А.Т. Ковальчук, Г.В. Козаченко, А.М. Колот, О.Є. Користін, В.В. Крутов, Є.К. Марчук, В.І. Мунтіян, Ю.М. Пахомов, П.Я. Пригунов, В.М. Свінцицький, В.С. Сідак, А.І. Сухоруков, О.С. Сухарев, В.І. Терехов, В.М. Федосов, М.І. Флейчук, В.І. Франчук, М.Г. Чумаченко, В.Я. Шевчук та інші.

Мета статті полягає у дослідженні основних загроз економічній безпеці держави і виявленні дестабілізуючих внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних факторів.

Виклад основних положень. Загальновідомо, що сутність економічної безпеки держави полягає у спроможності створювати необхідні матеріальні передумови з метою всебічного розвитку суспільства, підвищення рівня і якості життя, задоволення потреб суспільства за несприятливих внутрішніх і зовнішніх загроз. Отже, економічна безпека держави є комплексною системою, яка складається з множини елементів і напрямків. Тому загроза будь-якому вразливому напрямку призводить до дестабілізації економіки та зниження рівня економічної безпеки. Проаналізуємо деякі важливі причини і джерела посилення загрози економічній безпеці України.

Важливою причиною зниження рівня економічної безпеки багатьох держав є їх нестабільність, яка викликана наступними причинами, а саме: структурною кризою економіки, зростанням масштабів тіньової економіки і криміналізації суспільства, розшаруванням суспільства, поглибленням політичних та етнічних протиріч, одночасною дією націоналізації та інтернаціональної модернізації суспільства у певних регіонах, порушенням консенсусу в суспільстві між соціальними групами тощо.

Структурні зміни, які мають місце у національних економіках, здійснюються під впливом важливих протиріч: між інтеграційними процесами та незалежністю і самостійністю держав, між обсягом світових фінансових ресурсів та випуском товарної продукції, сприяючи процесам взаємодії систем різного рівня і залученню національних економік у глобалізаційні процеси. Швидкість і масштаби цих процесів є різними, як і роль кожної країни у міжнародному поділі праці, виробництві товарів і послуг, формуванні національного доходу, створенні внутрішнього валового продукту та залучення їх у світогосподарські процеси.

Після найглибшої рецесії останніх років, у 2010 році спостерігалося післякризове відновлення світової економіки, світових товарних та фінансових ринків.

Зростання світової економіки прискорилося до 4%, обсяг світової торгівлі зріс на 12,4%. Серед провідних економік світу ВВП США зріс у 2010 році на 2,9%, країн Єврозони – близько 2%. Також динамічно розвивалися країни з новими ринковими економіками: ВВП Китаю зріс до 10,3%, Росії – до 4%. Цьому сприяли масштабні заходи урядів провідних країн світу і міжнародних фінансових організацій зі стабілізації фінансового сектору та підтримки національних економік [8].

За підсумками 2011 року, ВВП країн, які входять в організацію економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) зріс на 1,8% порівняно з підвищенням на 3,1% у 2010 р. Прогнозується, що ВВП США зросте на 2% в 2012 р., і на 2,5% в 2013 р. Зростання Єврозони сповільниться до 0,2% у 2012 році, перш ніж зросте до 1,4% в 2013 р. ВВП Японії, як очікується, збільшиться на 2% у 2012 році і досягне 1,6% у 2013 році.

Економічне зростання Китаю ослабне до 8,5% у 2012 році і досягне 9,5% у 2013 році [8].

Аналіз економічної ситуації в Україні свідчить про скорочення обсягів виробництва в усіх галузях промисловості, інакше кажучи, в тих галузях, що зорієнтовані на експорт. Зокрема, протягом 2009 року хімічне та нафтохімічне виробництво скоротилось на 23%, металургійне виробництво – на 26,7%, машинобудування – на 44,9%, а виробництво продукції сільського господарства – лише на 1,8%. Одночасно із загостренням кризи неплатежів відбулося падіння обсягів експорту та імпорту товарів і послуг. Графічний аналіз (див. рис.) показує, що трендові лінії динаміки ВВП та сальдо зовнішньої торгівлі під час кризи є майже ідентичними, що пояснюється високим ступенем взаємозалежності результатів функціонування економіки України від її зовнішньоторговельної складової [7].

Однією з головних причин гальмування економічного розвитку є збільшення диспропорцій між обсягами світових фінансових ресурсів і товарною продукцією.

Наведемо статистичні дані країн, які входять в організацію економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), до складу якої входять 34 найбільш економічно розвинених країни світу, більшість держав Європейського Союзу, США, Австралія, Корея, Японія та інші, де сконцентровано майже 90% обсягу позичкового капіталу міжнародних ринків [5, с. 14].

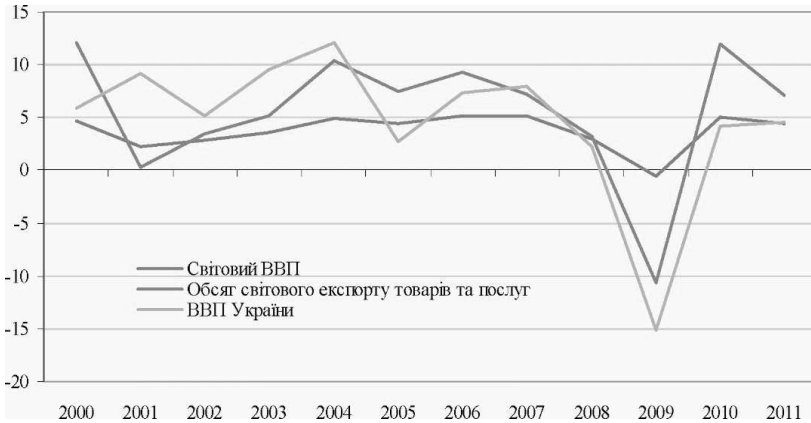

Рис. Економічне зростання в Україні та світі і світовий експорт (зміна до попереднього року, 2010–2011 роки за оцінкою МВФ)

Джерело: МВФ Держкомстат України [7].

У 1998 році фінансові активи цих країн становили 35 трлн. дол., що вдвічі перевищувало вартість виробленої товарної продукції, у 2005 році сукупний фінансовий капітал перевищив 50 трлн. дол., що утричі перевищує вартість виробленої товарної продукції [9, с. 302]. Взаємодія реального сектора та його структурно-функціональних складових з іншими елементами економічної системи характеризується сутністю реального сектора як першооснови забезпечення стійкого зростання та економічної безпеки держави.

Проаналізуємо причини які спричинили дестабілізаційні зміни у функціонуванні економічної системи:

по-перше, випереджальний розвиток фінансового капіталу призвів до формування спекулятивного (не забезпеченого товарною масою) капіталу, розвиток якого відобразився на структурі світової економіки, поглиблюючи її дестабілізаційні процеси;

по-друге, спекулятивний капітал швидкими темпами втягується в процеси функціонування національних економік. Оскільки він не забезпечений реальними ресурсами, то на його основі неможливо забезпечити стійкий розвиток реального сектора економіки і підтримувати його пропорційний розвиток;

по-третє, розрив фінансового сектора від виробничого продовжує збільшуватись. Лише 2–3% від загального обсягу фінансових операцій припадає на операції, пов'язані з реальним сектором економіки,

через що 97% фінансових операцій дозволяють обслуговувати «самі себе» з метою отримання надприбутків.

Використання 10% світового фінансового капіталу на розвиток реального сектора економіки може повністю здійснити товарне покриття, стимулювати різке зростання цін на товари і призвести до чергової фінансової кризи, яка викличе фінансові потрясіння як для багатьох країн світу, так і України, спричинивши цілу низку негативних процесів – починаючи від згортання і скорочення темпів виробництва, перепрофілювання, скорочення чисельності працюючих до банкрутства і ліквідації суб'єктів господарювання.

Аналіз економічної ситуації дає можливість стверджувати про те, що світова економіка, як і більшість національних економік, опинилась перед якісно новими проблемами і умовами функціонування економічної системи, ніж на попередніх етапах її розвитку.

Отже, економічна динаміка країн та регіонів є незбалансованою і характеризується збільшенням розривів між темпами зростання економічно розвинутих країн, нових ринкових економік та посттоталітарних держав.

На нашу думку, основними причинами, що призвели до системних помилок, є:

- пріоритетний розвиток фінансового сектора, який відбувався при активній підтримці держави та при обмеженні даної підтримки галузей реального сектора;

- безконтрольне залучення іноземних інвестицій, переважно у вигляді спекулятивного капіталу, в реальний сектор економіки, що призвело до його послаблення та зниження інноваційного розвитку та можливостей реструктуризації на новій технологічній та організаційній основі;

- спекулятивний капітал знайшов свою нішу в третинному секторі економіки, спричинивши його зростання до критичного значення (до 70% ВВП продукується у третинному секторі), не підвищуючи ефективність функціонування економіки, сприяючи підвищенню кругообігу фіктивного капіталу та витягуючи тим самим з реального сектора монопольний дохід.

У зв'язку з цим, у більшості країн світу, сформувалась «перевернута піраміда», де реальний сектор виробництва постійно зменшується під дією спекулятивного капіталу та під тиском третинного сектора. Модель «перевернутої піраміди» обумовила цілу низку негативних процесів в економіці розвинутих країн, які своєю чергою вражають економіку країн, що розвиваються, та інші країни світової економічної системи, спричинивши такі кризові явища, як фінансові кризи ринку

цінних паперів, боргові кризи, валютні кризи, банківські кризи, кризи ліквідності.

Все це призводить до соціальної нестабільності в суспільстві, викликаючи загрозу економічній безпеці багатьох країн.

Актуальними залишаються питання регулювання соціально-економічного розвитку на регіональному і муніципальному рівнях, функціонування і розвиток української економіки як системи взаємодіючих регіональних систем, ефективність яких залежать від правильно обраної науково обґрунтованої стратегії регіонального розвитку, нейтралізації існуючих загроз та виходу з зони небезпеки. Заходи і механізми, які забезпечуватимуть безпеку, мають розроблятися одночасно з прогнозами соціально-економічного розвитку та забезпечення економічної безпеки і сталого розвитку регіонів.

Завдяки досить високій соціально-економічній значущості економічна безпека суттєво впливає на зміст і форму права, виступаючи її важливою детермінантою, інтегруючи в собі загальноправові принципи.

Вплив економічної безпеки на форму і зміст права повинен знаходити найповніше відображення у правотворчості, забезпечивши високу якість нормативних актів та врегульованість суспільних відносин правовим нормам, тим самим гарантуючи безпеку особистості, суспільства, держави.

Потребує подальших наукових досліджень, вдосконалення адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки держави, яке має бути спрямоване на уточнення адміністративно-правових форм діяльності щодо реалізації юридичних засобів, атакож на виявлення особливостей його застосування щодо окремих напрямків реалізації економічної функції держави (об'єктів забезпечення), а також встановлення специфіки участі в цій діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави.

Висновок. Сучасні світові тенденції й українські реалії зумовлюють необхідність розробки методології та удосконалення системи економічної безпеки з урахуванням динаміки наявних, потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз в сучасних умовах невизначеності політичних, економічних та соціальних процесів.

Проблеми економічної безпеки варто віднести до глобальних загальнолюдських проблем, оскільки безпека являє собою найважливішу цінність, що забезпечує гармонійне існування і розвиток суспільства та особистості.

Україна, виходячи із власних національних інтересів потребує ефективного механізму забезпечення економічної безпеки, концентрації

значних зусиль та підвищення ефективності державного управління на всіх рівнях.

1. Бондаренко И.И. Роль финансового мониторинга в обеспечении экономической безопасности / И.И. Бондаренко // Экономическая безопасность. – М., 2009. – С. 3–20.

2. Данільян О.Г. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації / О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань, М.І. Панов. – Х.: Фоліо, 2002. – 285 с.

3. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к ее оценке / С.Н. Ильяшенко // Актуальные проблемы экономики. – 2003. – № 3. – С. 12–19.

4. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика / за ред. З. Ватаманюка. – Львів: Новий світ, 2005. – 648 с.

5. Копка П.М. Якісні та кількісні оцінки загроз національній безпеці України / П.М. Копка // Євроатлантична інтеграція. Бюлетень «Україна – НАТО». – 2005. – № 4. – С. 15.

6. Кузьменко В.В. Держава як інститут економічної безпеки / В.В. Кузьменко // Научные труды ДонНТУ. – Серия экономическая. – 2004. – Вып. 69. – С. 136–142.

7. Річний звіт Національного банку України за 2010 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=77106>

8. Річний звіт Національного банку України за 2011 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=77106>

9. Бабурин С.Н. Стратегия национальной безопасности России: теоретико-методологические аспекты: монография / С.Н. Бабурин, М.И. Дзлиев, А.Д. Урсул. – М.: Магистр: ИНФРА-М, 2012. – 512 с.

Томаневич Л.М. Экономическая безопасность государства: системно-правовые аспекты исследования.

Анализируются основные угрозы экономической безопасности государства, исследуются тенденции, закономерности, факторы и условия функционирования устойчивого развития региональных систем.

Ключевые слова: *экономическая система, экономическая безопасность, национальная экономика, интеграция, глобализация, финансовые ресурсы, спекулятивный капитал, стабильность, устойчивость.*

Tomanevych L.M. The economic security of the state: systemic and legal aspects of the study.

The basic threats to the economic security of the state are analyzed; trends, regularities, factors and operating conditions for sustainable development of regional systems are examined.

Key words: *economic system, economic security, national economy, integration, globalization, financial resources, risk capital, stability, firmness.*

Стаття надійшла 22 жовтня 2012 р.